

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Cilt: 13 Sayı: 70 Nisan 2020 & Volume: 13 Issue: 70 April 2020
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581
Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2020.4134>

ÇOKKÜLTÜRLÜ EĞİTİM, KÜLTÜRLERARASI EĞİTİM VE KÜLTÜREL DEĞERLERE DUYARLI EĞİTİME İLİŞKİN KAVRAMSAL BİR İNCELEME

A CONCEPTUAL REVIEW OF MULTICULTURAL EDUCATION, INTERCULTURAL EDUCATION AND CULTURALLY RESPONSIVE EDUCATION

Funda NAYİR*
Gürkan SARIDAŞ**

Öz

Göçlerin son zamanlarda ortaya çıkmasıyla birlikte farklı kültürler bir arada yaşamaya başlamıştır. Bu durum çokkültürlülük, kültürlerarasılık ve kültürel değerlere duyarlılık gibi farklı kavramların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu kavramlar incelendiğinde aralarında birtakım benzerlikler ve farklılıklar olduğu görülmektedir. Bu çalışmanın amacı çokkültürlülük, kültürlerarasılık ve kültürel değerlere duyarlılık kavramlarını incelemek ve bu kavramları eğitim açısından ele alarak aralarındaki benzerlik farklılıkları ortaya koymaktır. Araştırmada kavramsal tarama modeli kullanılmıştır. Kavramlara Türkiye açısından bakıldığında azınlıkların belirli bir bölgede toplanmak yerine yerel kültür ile iç içe yaşamayı tercih ettiği gözlenmektedir. Bu nedenle kültürlerarası bir etkileşim söz konusudur. Bu açıdan bakıldığında Türkiye için çokkültürlülük kavramının değil kültürlerarasılık kavramının daha uygun olduğu söylenebilir. Oldukça farklı kültürlere sahip Türkiye’de eğitim gören öğrencilerin üst düzey becerilerle donatılmış, evrensel değerlere sahip, farklılıkları anlayışla karşılayan ve saygı gösteren bir yapıda olması için kültürel değerlere duyarlı eğitim politikaları geliştirilmeli ve uygulanmalıdır. Sonuç olarak çokkültürlü yapılar bir arada düşünüldüğünde eşitsizlik, ayrımcılık, ötekileştirme ile mücadele, sosyal entegrasyon ve öğrencilerde bütünleşme bilinci oluşturma noktasında kültürel değerlere duyarlı eğitime ihtiyaç olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Çokkültürlülük, Kültürlerarasılık, Kültürel Değerlere Duyarlılık, Eğitim, Farklılık.

Abstract

With the emergence of migrations recently, different cultures has started to live together. This has led to the emergence of different concepts such as multiculturalism, interculturality and culturally responsiveness. When these concepts are examined, it is seen that there are some similarities and differences between them. The aim of this study is to examine the concepts of multiculturalism, interculturality and culturally responsiveness and to reveal the differences among them by considering these concepts in terms of education. Conceptual survey model was used in the research. When the concepts are considered from Turkey's point of view, minorities in Turkey prefer living together with the local culture to gathering in a particular area. Therefore, there is an intercultural interaction. In this regard, it can be said that for Turkey not the concept of multiculturalism but the concept of interculturalism is more appropriate. To make the students having quite different cultures in Turkey be equipped with high level skills, have universal values, be understanding and respectful to differences, culturally responsive education policies must be developed and applied. As a result, when multicultural structures are considered together, it is possible to say that there is a need for culturally responsive education in terms of struggling against inequality, discrimination, othering; social integration and creating awareness of integration among students.

Keywords: Multiculturalism, Interculturalism, Culturally responsivity, Education, Diversity.

* Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitim Yönetimi ABD. fnayir@yahoo.com

** Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Yönetimi ABD., Doktora Öğrencisi, theapeiron@gmail.com

1. GİRİŞ

Son zamanlarda göçlerin ortaya çıkması farklı kültür yapılarına sahip toplulukların bir arada yaşaması ile sonuçlanmıştır. Bu yeni topluluklar bazı yerlerde yerel topluluklar ile etkileşime geçerken bazı yerlerde uzakta kalmışlar ve kendi kültürlerini korumuşlardır. Yerellikten evrenselliğe doğru yaşanan bu geçiş ile topluluklarda çeşitli değişimler yaşanmıştır. Oluşan kültürel çeşitlilik ile birlikte bu çeşitliliği ifade eden farklı kavramlar ortaya çıkmıştır. Çokkültürlülük, kültürlerarasılık, kültürel değerlere duyarlı olmak gibi kavramlar en çok kullanılan kavramlar arasında yer almaktadır. Alan yazın incelendiğinde bu kavramlar ile ilgili farklı tanımlamaların yapıldığı görülmektedir. Bununla birlikte kavramlar arası benzerlikler de dikkat çekmektedir. Kimi tartışmalar bu iki kavramın aslında birbirini kapsadığını savunurken (Nieto, 2006), kimi tartışmalar ise tamamen farklı olduğunu savunmaktadır (Holm ve Zilliacus, 2009). İki kavramın kullanımında ortaya çıkan ilk fark coğrafi kullanımındadır. Şöyle ki, Avrupa'da kültürlerarası kavramı kullanılırken Amerika, Avusturalya ve Asya çokkültürlü kavramını kullanmaktadır (Hill, 2007). Hatta, kavramların kullanımı Avrupa ülkelerinde bile farklılık göstermekte, İsveç ve Hollanda kültürlerarası kavramını tercih ederken, İngiltere ve Finlandiya çokkültürlü kavramını tercih etmektedir (Holm ve Zilliacus, 2009). Kavramların en fazla kullanıldığı alanların başında da eğitim alanı gelmektedir. Bunun nedeni ortaya çıkan yeni kültürel yapıda eğitim sürecinin nasıl olması gerektiğidir. Bu yeni süreç içinde farklılıkların eğitiminin hangi kavramla ifade edilmesi gerektiği de ayrı bir tartışma konusudur.

Toplumda ortaya çıkan kültürel farklılıkların eğitim sürecine dahil edilmesinde farklılıklara atfedilen anlamın eğitim sürecini şekillendirdiği söylenebilir. Bu nedenle çokkültürlü eğitim, kültürlerarası eğitim ve kültürel değerlere duyarlı eğitim kavramlarının analiz edilmesi, bu kavramların benzerlik ve farklılıklarının ortaya çıkartılması eğitimde kültürel bütünleşmenin sağlanması açısından önem taşımaktadır.

Kültür kavramının tarihsel gelişimine bakıldığında başlarda somut içerikli olan kullanımının zamanla insanın düşünce gelişimine paralel bir şekilde soyut içerik kazandığı görülmektedir (Oğuz, 2011). Kültür ilk olarak tarımla ilgili olarak kök anlamında kullanılmıştır (Mejuyev, 1987, s.22; Akt. Oğuz, 2011). Kültür kelimesi 15.yy da İngilizceye geçmiş ve çiftçilik, doğal büyümenin gözlenmesi anlamlarında kullanılmıştır. Kültür kelimesi 16.yy dan itibaren insan gelişimini de içine almıştır. 19.yy dan itibaren kültür bir insan topluluğunun düşünce ve değer birliğini meydana getiren düşünsel, sanatsal, teknik, felsefi tüm üretim ve varlıkları olarak tanımlanmıştır (Özlem, 2000; Akt. Oğuz, 2011). Günümüzde kültür genel bir tanımlama ile bir grup insan tarafından paylaşılan, gruptaki her insanın davranışlarını ve yorumlamalarını etkileyen fakat belirlemeyen varsayımlar ve değerler kümesi olarak tanımlanmaktadır. (Spencer-Oatey, 2008). Kültür, UNESCO tarafından "bir toplumu ya da toplumsal bir grubu tanımlayan belirgin maddi, manevi, zihinsel ve duygusal özelliklerin bileşiminden oluşan bir bütün ve sadece bilim ve edebiyatı değil, aynı zamanda yaşam biçimlerini, insanın temel haklarını, değer yargılarını, geleneklerini ve inançlarını da kapsayan bir olgu" olarak tanımlanmıştır (UNESCO, 1982; Akt. Oğuz, 2011). Bu tanımlara göre kültür toplumsal bir gruba özgü paylaşılan değer, inançların ortaya çıkardığı yaşam biçimi olarak tanımlanabilir. Buna göre toplumdaki tüm bireylerin birbirleri ile etkileşimi sonucu ortaya çıkan değerler kültürü oluşturmaktadır. Bu noktada farklı kültürlerin bir arada olması, farklı değerlerin, inançların ve yaşam tarzlarının bir arada olduğu kültürel bir çeşitlilik ortaya çıkarmaktadır. Bu kültürel çeşitliliğin nasıl bir arada yaşayacağı, kültürlerarası etkileşimin nasıl olacağı ve grupların kültürlerini nereye kadar koruyacağı ve bu farklı kültürlerin eğitim sürecine nasıl dahil edileceği tartışılan konular arasında yer almaktadır. Kavramsal tarama modelinde desenlenen bu çalışmada çokkültürlü eğitim, kültürlerarası eğitim ve kültürel değerlere duyarlı eğitim kavramları incelenmiş, kavramlar arası benzerlikler ve farklılıklar ortaya koyulmuş ve Türk eğitim sistemi için kullanılacak kavram önerilmiştir.

2. ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK VE ÇOKKÜLTÜRLÜ EĞİTİM

Çokkültürlülük kavramı ilk olarak Kanada'daki İngiliz ve Fransız dillerinin kullanımı konusundaki anlaşmazlıklar konusunda ortaya çıkmıştır. Kanada'daki 1960'lı yıllarda gelişen bu olaylar daha sonra uluslar, etnik kökenler gibi konularda tartışılmaya devam edilmiştir (Doytcheva, 2009). Her ne kadar çokkültürlülük, kültür üzerine oluşturulmuş ve içerisinde kültür kelimesinin yer aldığı bir kavram olsa da Gorski'ye (2006) göre kültürel bir değerden daha çok siyasi bir değerdir. Kavram, Kanada'daki Quebec eyaleti ile diğer eyaletlerin tartışmaları sonucu toplulukların birbiri ile uyumlu bir şekilde yaşaması için siyasi bir sonuç olarak ortaya çıkmıştır. İngiliz Kanadalılar ile Fransız Kanadalılar arasındaki baskın olma durumu ülkeyi çokkültürlü bir politikaya itmiştir. Bu politika ile amaç aslında aynı statüdeki bireylerden oluşan bir Kanadalı kimliği oluşturmaktır (Doytcheva, 2009). Journet (2009)'e göre 1960'lı yılların ortalarında

Ottawa federal yetkilileri Fransızca ve İngilizce çatışmalarını Kanada'lı toplumların çokkültürlü olmaları ile çözüme kavuşturmuştur. 1970'li yıllara gelindiğinde ise Pierre-Elliott Trudeau bunu bir programa dönüştürerek ortaya koymuştur. Ayrıca bu düşüncenin Amerika Birleşik Devletleri'nde çıkması da çoğunluğa ait hakların azınlıklara verilmediği ve bu durumda bir haksızlığın da ortada olduğu bilincinin gelişmesine neden olmuştur. Bu gelişmeler sonucunda da farklı kültürlerin bir arada varlıklarını sürdürmesi için gerekli politika ve programların oluşturulması şeklinde yorumlanmıştır.

Levey (2012)'ye göre belli bir alanda bir arada yaşayan en az iki topluluk çokkültürlü bir yapıyı oluşturmaktadır. Çokkültürlülük ise aslında var olan kültürleri devam ettirmek, farklılıkların yok olmasını önlemek bu çeşitliliği sürdürmektir. Çeşitliliğin sürdürülmesi esnasında kültürlerin kendi değerlerini koruması ve gelecek nesillere aktarması beklenir. Herhangi bir kültürün diğer kültür üzerine bir baskısı olmadan toplulukların bir arada yaşamını devam ettirmesidir. Daha derinlemesine bakıldığında ise bir topluluğun kimliği kültürdür ve çokkültürlü bir yapıda toplulukların kimliklerini kaybetmesi istenmez. Geçmişten günümüze doğru toplumlar incelendiğinde kendi içinde kapalı ve diğer toplumlar ile etkileşime girmemiş toplum yok denecek kadar azdır. Öyleyse çokkültürlü yapıların geçmişten günümüze kadar hep var olduğu görülmektedir (Levey, 2012).

Alanyazın incelendiğinde çokkültürlü yapıya sahip ülkelerde toplumu oluşturan kültürel gruplara medya ortamında temsil edilme yetkisi, dini gerekçelerle kıyafette muafiyet, çifte vatandaşlığa izin verme, etnik grupların faaliyetlerine finansman desteği verme, iki dilli eğitim veya ana dilde eğitimi destekleme, okul müfredatlarını kültürel gruplara göre düzenleme ve tüm kültürel grupları yasalarla koruma gibi özellikler olduğu görülmektedir (Banting ve Kymlicka, 2006). Görüldüğü gibi çokkültürlü yapıya sahip kültürlerde kültürü oluşturan gruplara birtakım imtiyazlar verilmekte ve aslında ulusal ve etnik dinamiklerden kaynaklanan farklılıklar vurgulanmaktadır. Bu nedenle eğer bir devlet farklı toplumlara ait bir yapıdaysa veya farklı toplumlardan kopup gelmiş topluluklara sahipse o devlet çokkültürlüdür denilebilir. Buradaki asıl ayırım bireysel kimliğin ve siyasi hayatın önemli bir yanını teşkil etmesidir (Kymlicka, 1998). Çokkültürlülük kavramında Kymlicka'nın (1998) dikkat çektiği nokta toplulukların belli bir dil, tarih ve kültür farklılığına sahip olmasıdır. Çokkültürlülük aynı zamanda ırk, etnik yapı, dil, cinsel yönelim, cinsiyet, yaş, engelli olma, sosyal sınıf, eğitim, dinsel yönelim ve diğer kültürel boyutların farkına varılması olarak da tanımlanmaktadır (APA, 2002).

Çokkültürlülükte üç ana biçim bulunmaktadır. Bunlar sembolik, yapısal ve iletişimsel çokkültürlülüktür. *Sembolik çokkültürlülükte* ülke içindeki toplulukların kutlama, kıyafet yiyecek ve müzikleri gibi topluluğu tanımlayan özelliklerin yaşatılmasına izin verilir. Bu özellikler okullar aracılığı ile öğretilir ve kültür merkezleri aracılığı ile tanıtılır. Amaç kültürel farklılığın korunmasına yardımcı olmaktır. *Yapısal çokkültürlülükte* siyasi, ekonomik ve sosyal eşitsizliklerin üstesinden gelmeye odaklanılır. Ayrımcılığa karşı önlem alınması, sosyoekonomik yardım verilmesi, sistematik bir eğitim verilmesi yapısal çokkültürlülük içerisinde yer alır. Azınlık grupların üyelerine adil ve eşit bir şekilde davranılmasını sağlayan yapı ve süreçlerin devlet kontrolü altında kurulmasıdır. *İletişimsel çokkültürlülükte* ise diğerlerinden çok farklı olarak bir duruş sergilemesi beklenir. Çokkültürlü bir yapıda kültürler arası iletişimi sağlamanın gerekliliği belirtilir. İletişimsel çokkültürlülüğün özelliği ise toplumun birleştirici rolünü üstlenmesidir. Ortak bir bağlılık oluşturmak ve bunu ilke haline getirmek gerekir (Barrett, 2013).

Çokkültürlülük ile ilgili çeşitli destekler ve eleştiriler bulunmaktadır. Canadian Icon (2007)'a göre çokkültürlülüğe yapılan destekler; başarılı bir model olması, Kanada kimliğinin bir parçası olması, birlik ve beraberliği koruması şeklindedir. Yapılan eleştiriler ise; belirsiz olması, çoğunluk haklarına odaklanması, etnik merkezilik şeklindedir. Aldridge, Calhoun ve Aman (2000) ise çokkültürlülük ile ilgili yapılan çalışmalara ilişkin eleştirileri aşağıdaki gibi belirtmiştir.

- Milliyet, bölge, din, dil gibi aynı unsurlar olsa bile bu unsurları paylaşan bireyler farklı kültürlere sahip olabilir. Bir ülke içerisinde aynı dili konuşup farklı kültüre sahip bireyler bulunmaktadır.
- Bir kültüre sahip aileden geliyor olsa bile aynı ailedeki iki farklı birey farklı değerlere sahip olabilir. Aynı ailede yetişen iki kardeş birbirinden farklı değerlere sahip olabilir.
- Bireyin kendi kültüründen farklı olan bir kültüre ait kitaptaki bireyler hakkındaki yanlış bilgiler o kültürün yanlış anlaşılmasına neden olabilir. Farklı kültürleri anlatan, yanlış bilgiler verdiği için kültürün yanlış anlaşılmasına neden olan birçok kitap örneği bulunmaktadır.
- Farklılıklar arasında sadece etnik ve ırksal farklılıklar yer almamaktadır. Halbuki cinsiyet ve sosyoekonomik boyut oldukça önemli farklılıklar arasında yer almaktadır.
- Bir kültürü tanımak için sadece gezmek ve görmek yeterli değildir. Bir kültürü tanımak için yaşamın derinliklerini gözlemek bireyler ile etkileşime geçmek gerekir.

- Çokkültürlülük diğer disiplinlerden ayrı bir konu değildir. Bireylerin çokkültürlü bir anlayışa sahip olması için müfredat içeriğine dahil edilmelidir.
- Çokkültürlülük eğitimin bir parçası olarak kabul edilir. Halbuki çokkültürlülük hayatın her anında karşımıza çıkan bir durumdur.
- Çokkültürlülük bir bölücülük veya göçmen grupların asimile edilmesi olarak anlaşılmaktadır. Bu Amerika Birleşik Devletinin kabul ettiği bir görüştür.
- Tek kültürlü veya iki kültürlü toplumlarda diğer kültürleri araştırmaya gerek yoktur düşüncesi yatar. Halbuki tek kültürlü toplumlar bile çeşitli farklılıklara sahip bireylerden oluşmaktadır.
- Çokkültürlülük çocuklara ilerleyen yıllarda da ele alınabileceğini savunur. Halbuki çokkültürlülük erken yaşlarda ele alınması gereken bir durumdur.
- Çokkültürlülüğün uygulandığında ortaklıkların kaybolacağı savunulur. Halbuki çokkültürlülük toplumun hoşgörülü, adaletli ve kapsayıcı olmasını sağlar.
- Tarihsel doğruların çokkültürlülük ile sorun yaşadığı savunulur. Halbuki çokkültürlülük ile yetişen çocuklar sorgulamayı öğrendiklerinde kendi tarihsel doğrularını kendileri bulabileceklerdir.
- Çokkültürlülükte bir kişinin kimliğinin tek bir kültürle ilişkili olduğu düşünülür. Farklı kültürdeki anne ve babadan doğan ve farklı bir ülkede büyüyen bir çocuk farklı kültürlere ait değerlere sahip olabilir.
- Çokkültürlülük ile ilgili kaynaklar yeterli değildir. Daha çok literatür kaynağı ile çeşitlendirilmesi gerekir.

Görüldüğü gibi çokkültürlülük ile ilgili yapılan eleştiriler bu yapının karşılaşılan sorunları çözmesi konusunda eksik olduğunu ortaya koymaktadır. Kişilerin en küçük farklılığından, topluluğun genel farklılıklarına kadar tüm çeşitliliğe cevap verememesi kavramın eleştirilmesine neden olmaktadır.

2.1. Çokkültürlü Eğitim

Çokkültürlü eğitim öğrenciler arasında din, dil, ırk, cinsiyet, yaş gibi farklılıkları gözetmeden herkesin eğitimden eşit şekilde yararlanmasını sağlayan bir eğitimidir (Banks ve Banks, 2009). Çokkültürlü herkes için eşit eğitim hakkını savunan (Banks,1995) eğitimde farklılıklara saygıyla yaklaşan ve demokratik değerleri esas alan (Ameny Dixon, 2004) bir eğitimidir. Gay (1994) ise çokkültürlü eğitimi "her bireyin eşit oranda eğitime ulaşmasını sağlayan, farklı kültürleri tanıyan ve bu kültürlere saygı duyan, bireylerin farklı kültürlerle iletişimini sağlayan, kültürel farklılıkları olan öğrenciler için alternatif öğretim materyalleri ve programları içeren ve bunun için öncelikli olarak bireyin kendisinin farkına varmasını ve gelişmesini olanak sağlayan eğitim" olarak tanımlamıştır. Parekh (2000) ise çokkültürlü eğitimi entelektüel merak, özeleştirici, iddiaları veya kanıtları bağımsız değerlendirip karar oluşturabilme, başkalarına saygı, farklı düşüncelere saygılı olma etnik merkezci bir anlayıştan uzaklaşma amacıyla yürütülen eğitim faaliyetleri olarak tanımlamıştır. Gezi'ye göre (1981,Akt. Demir, 2012) ise çokkültürlü eğitim, kültürel olarak farklı olan öğrencilerin eğitim olanaklarını eşitleyen, kültürel farklılıkları anlamaya ve korumaya çalışan, öğrencilerin farklı kültürlerde iş yapmalarına yardım eden bir eğitimidir.

Görüldüğü gibi çokkültürlü eğitim farklı kültürlerden gelen bireylerin eşit imkanlar dahilinde eğitim görmesini, kültürel farklılıklarına saygı gösterilerek farklı bir kültürde yaşama becerisi geliştirmesini ve yeterlik kazandırmayı hedefler. Bu noktada çokkültürlü eğitimin amaçları akademik başarıyı artırmak, kültürel farkındalık sağlayarak, önyargıları kırmak (Dunn, 2006), bireylerin farklılıkları olan başka bireylerle rahat, empatik bir etkileşim kurmalarını sağlamak, bireylerde önyargılara ilişkin eleştirel düşünme becerisini geliştirmek, önyargıların, ayrımcılıkların olduğu yerlerde bireylere bunlarla mücadele etme kabiliyeti kazandırmak, bireyleri kendine güvenen bir kimlik ile yapılandırmak (Hohensee ve Derman-Sparks, 1992), kültürel okuryazarlık becerisini geliştirmek, bireylerin kendi değer ve tutumlarını açıklamasına fırsat vererek, saygı ve hoşgörüyü artırmak, bireylerin, öz benlik ve özgüvenlerini geliştirerek bireylerin kendisiyle barışık olmasını sağlamak, temel beceri ve yeteneklerin paylaşımında iş birliği sağlamak (Gay, 1994), farklı gruplar arasında iletişimi geliştirmek, okulda çoğulculuğu, eşitliği sağlamak ve okulda eleştirel düşünce ortamını sağlamak (Bohn ve Sleeter, 2000) olarak özetlenebilir (Akt. Polat, 2009). Görüldüğü gibi çokkültürlü eğitim öğrencilerde eleştirel düşünme ve empati kurma becerisi kazandırmayı hedefleyen, önyargıları kırmaya yönelik ve kültürel farkındalık yaratmaya odaklanan bir eğitimidir.

3. KÜLTÜRLERARASILIK VE KÜLTÜRLERARASI EĞİTİM

Çokkültürlü anlayış genellikle sosyal hakların verilmesi ve azınlık kültürlerin eşitlikçi bir anlayış içerisinde yaşamasına imkân sunma olarak ortaya çıkarken azınlık kültürlerin diğer çoğunluklu kültür ile etkileşimi göz ardı edilmiş ve azınlık kültürün isteğine bırakılmıştır. Bu nedenle çokkültürlü anlayışın yetersiz olduğu görüşü ile kültürlerarasılık kavramı ortaya çıkmıştır. Özellikle Avrupa kıtasındaki bu gelişme azınlık grupların kendi bölgelerinde yer alması yerine çoğunluk toplum içine karışarak etkileşim ve iletişim içinde olmasına dikkat çekmiştir. Avrupa Meclisi tarafından çeşitli çalışmalar ile kabul edilmiş ve Avrupa kıtasında politika olarak uygulanması öngörülmüştür (Barret, 2013).

Kültürlerarasılık kavramının kilit özelliği açıklık, iletişim ve etkileşimdir. Çokkültürlülük ile etkileşimin ve iletişimin engellendiği, kültürlerarasılık kavramında ise kültürün akışkanlığının eski akıcı haline getirileceği yönünde bir çerçeve kullanılmaktadır. Çokkültürlü anlayışın temelinde yatan saygı duyma, kültürlerarası anlayışta iletişim ve etkileşim olarak değişmiştir. Her ne kadar aynı anlamda kullanılan iki kavram gibi görünse de kendi için çeşitli farklılıklar yer almaktadır (James, 2008).

Kültürlerarasılık kültürlerin kendi için iletişim ve etkileşimini ön plana çıkardığı için tüm kültürlerin devleti benimsemesi, kendini ait hissetmesi açısından değişiklik göstermektedir. Çokkültürlülük ile ortaya çıkan "öteki" kavramının kültürlerarasılık ile yok edilmeye çalışılması için çabalanmış fakat eksik kalmıştır. Bu nedenle kapsayıcı bir vatandaşlık için çalışmalara devam edilmelidir. Toplulukların kendi kültürleri ile diğer kültürler arasında bağ kurması gerekmektedir (Keval, 2014). Kültürlerarası kavramı azınlıkların kendi yaşamlarını düzenlemesi konusunda kolaylık sağlanacağını söylemektedir. Böylece kültür, yapısı gereği hem korunacak hem de değişik kültürlerle etkileşim içine girerek değişecektir. Kültürlerarası politikada azınlıkların kabulü, onların kalıcı olma ihtimali ile toplumla ortak bir zeminde karşılıklı anlayış içinde empati geliştirme ve paylaşım içinde olma durumu söz konusudur. Bu da bize asimilasyon yerine çeşitliliğin korunmasının önemini göstermektedir. Kültürlerarasılık ile uyumlu sivil toplumlar geliştirme görevi ile ilgilenir. Tekil kimlik kavramlarını çoklu kavramlara çevirerek ortak bir değer sistemi ve halk kültürü oluşturmaya çalışır (Meer ve Modood, 2011).

Kültürlerarasılık aynı zamanda eşitsizliklerin ve dezavantajın üstesinden gelmek zorundadır. Ancak bu yeterli olmamakla birlikte daha fazlası da beklenmektedir. Kültürlerarasılık daha geniş bir topluluk anlayışı içerir. Çeşitliliği pozitif olarak yansıttığı için "öteki" kavramını ön plana çıkarmaz. Toplum içerisindeki toplulukların tutum ve endişelerini anlamaya çalışır. Kimlik üzerindeki etkileri kültürlerarası programların bir parçası olarak değerlendirir (Antonsich, 2015). Özellikle Avrupa Kıtası göç ile gelen kişilerin kendi kültürlerini koruması fakat aynı zamanda eğitim, sosyal ve beşerî alanlarda etkileşim içinde olarak devlet inancını benimsemesi konusunda çalışmaktadır. Böylece azınlık toplulukların ulus devlet kimliği ile birleşmesini amaçlamaktadır (Levey, 2012). Kültürlerarası bir yapıyı benimseyen ülkelerin kültürel çeşitliliğe ve çoğulculuğa değer verdiği, sosyal açıdan dahil olma ve entegrasyon üzerinde durduğu, siyasi, sosyal ve ekonomik olarak eşitsizliklerin kaldırılması yönünde hareket ettiği, etkileşim ve değişim üzerine vurgu yaptığı, ortak evrensel değerler üzerinde güçlü bir toplum oluşturmayı amaçladığı görülmektedir. Kültürlerarası yapıya sahip ülkelerde azınlık toplulukların ana dili öğrenmesi önemlidir (Barrett, 2013):

Kültürlerarasılık ile ilgili çeşitli destekler ve eleştiriler yer almaktadır. Canadian Icon (2007)'a göre destekler; karşılıklı sosyal sözleşme, ulusal birliktelik, çoğunluğun endişelerine önem verme, yasama ile korunmaması nedeniyle durağan olmaması şeklindedir. Yine aynı kaynakta yer verilen eleştiriler ise; çokkültürlülükten farklı olmaması, yasalarla bağlantılı olmaması, baskın kültürün önyargılı olması şeklindedir.

3.1. Kültürlerarası Eğitim

Kültürlerarası eğitim, evrensel değerlerin öğrencilere aktarıldığı, onların bilincine insan olmanın değerinin oluşturulduğu bir eğitimidir. En geniş anlamı ile evrensel eğitim stratejilerinin, saygı, dürüstlük, özerklik gibi ortak unsurların, barış, adalet, çevre, doğruluk gibi resmi unsurların içeriğinde olduğu eğitimidir (Agostino, 2011). Kültürlerarası eğitimin temelinde anlamak, farklılıklara ve çeşitliliklere saygı göstermek vardır. Bu sadece dışarıdan gelen kişiler için geçerli olmayıp aynı zamanda yerel halk için de geçerlidir. Söz konusun "herkesin eğitimi" olduğunda çeşitli farklılıklara bakılmadan eğitimin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Eşit şartlar altında iletişim ve etkileşim kültürlerarası eğitim aracılığı ile gerçekleşir.

Nohl (2009)'a göre dört farklı kültürlerarası eğitim pedagojisi yaklaşımı vardır. Birinci yaklaşım, azınlık toplulukların çocuklarının eksikliklerini gidererek çoğunluk toplumun kültürel standartlarına uydurmak ve onların asimile olmasına etken olmaktır. Bu yaklaşımda farklılıklar kusurlu bulunup çoğunluklu kültüre göre çocukların şekillendirilmesi hedeflenir. Farklı kültürlerin yok edilmesine neden

olur. İkinci yaklaşım, azınlık topluluk çocuklarının kültürleri ile çoğunluk topluluk kültürü arasındaki farklılıkları ortaya koyarak, bu farklılıklar çerçevesinde çeşitlilikler içinde yaşamaya hazır hale getiren yaklaşımdır. Bu yaklaşım klasik kültürlerarası pedagojidir. Bu yaklaşımın çoğunluk kültür açısından azınlık kültürleri çeşitlilik, farklılık olarak görmesi sakıncalıdır. Üçüncü yaklaşım ise her türlü ayrımcılığı kabul etmeyen pedagojidir. Bu yaklaşım ise farklılıkları görmezden gelmesi ve dar anlamda incelemesi ile eksiktir. Bu üç yaklaşıma karşı Nohl (2009), dördüncü yaklaşımı kolektif aidiyetler pedagojisini önermiştir. Bu öneri kültürü etnik bir durum olarak görmek yerine çok boyutlu olarak görür ve kültürel heterojenliğin faydalarına odaklanır.

Kültürlerarası eğitimde bireylerin özgürleştirilmesi zorunludur. Bu özgürleşme onların kendi kültürlerine sahip, diğer kültürlerle etkileşim içinde, farklılıklara saygılı, evrensel değerlere sahip bir şekilde yetiştirilmesi ile olur ki bu noktada kültürlerarası eğitim ile sağlanabilir (Gay ve Howard, 2000). Bu noktada kültürlerarası eğitim baskın kültür, çoğunluk kültür veya güçlü kültür kavramlarını yok etme tercihiinde bulunmuş, bunun yerine etkileşime dayalı akıcı kültür düşüncesini benimsemiştir.

Kültürlerarası eğitim bir bütün olarak öğrenme ortamlarının, okul yaşamının, öğretmen eğitiminin, müfredatın, öğretim yöntemlerinin, materyallerin ki bu da tüm eğitim süreçlerinin ve boyutlarının düzenlenmesi anlamına gelir. Bu kapsamda kültürlerarası eğitimin dört temel ayağı bulunmaktadır. Birinci temel öğrenmeyi öğrenmektir. Bireyin diğer dil veya bilgi alanlarıyla etkileşime girmesidir. İkinci temel yapmayı öğrenmektir. Bireyin birçok durumla aynı anda veya sırasıyla başa çıkabilmesini ve takım halinde çalışabilmesini kazandırmaktır. Toplumda bireyin bir yer bulmasını sağlayacak gerekli yeterlikler olarak düşünülebilir. Üçüncü temel yaşamayı öğrenmektir. Bireyin başkalarını anlaması, karşılıklı bağımlılık anlayışı geliştirmesi, anlaşmazlıkları yönetebilmesidir. Dördüncü temel var olmayı öğrenmektir. Bireyin kişiliğini geliştirebilmesi, özerklik kazanabilmesi, kişisel sorumlulukla hareket edebilmesidir. Bireyin bir kimlik duygusu ve kişisel anlam kazanmasında önemlidir (UNESCO, 2006). Bu temeller kapsamında düşünüldüğünde azınlık veya çoğunluk kültürüne sahip bireylerin kendi kişisel varlıkları ile kültürel varlıklarını da koruması, toplum içinde saygı görmesi, yaşamını ideal seviyede sürdürebilmesi için kültürlerarası eğitim gereklidir. Bununla birlikte çatışmaların önlenmesi, çatışma ile çözüm becerilerinin geliştirilmesi, bireyin uyum ve saygı kapsamında yaşamını idame ettirmesinde kültürlerarası eğitim önemli bir etkidir.

4. KÜLTÜREL DEĞERLERE DUYARLILIK ve KÜLTÜREL DEĞERLERE DUYARLI EĞİTİM

Kültürel duyarlılık, bir topluluğun etnik, kültürel özelliklerinin, deneyimlerinin, normlarının, değerlerinin, davranış biçimlerinin ve inançlarının yanında çeşitli materyallerin ve programların sağlıklı bir şekilde geliştirilmesi, teşvik edilmesi ve değerlendirilmesidir (Resnicow, Soler, Braithwaite, Ahluwalia ve Butler, 2000). Diğer bir deyişle bireyler arasındaki kültürel farklılık ve benzerliklerin, bu farklılık ve benzerliklere değer yüklemekten var olduğunun farkında olmaktır (Southeastern University, 2017). Geniş bir pencereden ele alındığında bir toplum içindeki toplulukların farklılıklarının farkında olmak, bu farklılıkları geliştirmesi ve çeşitlendirmesi için desteklenmek anlamına gelir. Bu davranışı kazandırmak için ise saygı ve empati becerilerini geliştirmek, tüm topluma yaygınlaştırmak gereklidir.

Kültürel değerlere duyarlılık kavramı çeşitli bakış açıları ile çalışılmıştır. Bennet'e göre (1998) kültürel değerlere duyarlılık için kültürlerarası duyarlılık gelişim modeli oluşturulmuş ve bu model iki aşamada incelenmiştir. Bunlar etnik merkezci ve etnik görecelidir. Etnik merkezci aşamada kişi bilinçsiz bir şekilde kendi kültürünü kullanarak diğer tüm insanları yargılar. Etnik göreceli aşamada ise kişi esnek davranış ve yargılarda bulunarak çeşitli kişilerarası ortamlara uyum sağlayabilir, kendi değerlerini uyarlayabilir (Bennett, 1998). Etnik merkezci aşamadan etnik göreceli aşamaya ilerledikçe kültürel duyarlılık artmaktadır. Farklı bir çalışmada da kültürel değerlere duyarlılık iki boyutta incelenmektedir (Resnicow, Soler, Braithwaite, Ahluwalia ve Butler, 2000). Bunlar yüzeysel yapı ve derin yapıdır. Yüzeysel yapı topluluğun gözlemlenebilir sosyal ve davranışsal mesajları içerir. Derin yapı ise kültürel, sosyal, psikolojik, çevresel ve tarihsel mesajları içerir. Saygı ve empati becerileri gelişmiş bireyler yüzeysel yapı yerine derin yapıya odaklanarak diğer kültürü anlamaya çalışır.

4.1. Kültürel Değerlere Duyarlı Eğitim

Kültürel değerlere duyarlı eğitim ile ilgili çeşitli tanımlar bulunmaktadır. En basit tanımıyla kültürel değerlere duyarlı eğitim, kültürel farklılıklara sahip öğrencilerin sosyal ve akademik ihtiyaçlarının karşılanması olarak tanımlanabilir (Ladson-Billings, 1995a; Ladson-Billings, 1995b). Başka bir tanımda ise öğrencilerin kültürlerini, duygusal ve sosyal altyapılarını, bilişsel şemalarını, deneyimlerini ve dil, etnisite gibi farklı kültürel değerlerini eğitim sistemlerine, öğrenme ve öğretme süreçlerine dahil ederek, tüm

öğrencilerin üst düzey becerilere sahip bir şekilde yetiştirmeye yönelik eğitim olarak ifade edilmiştir (Kotluk ve Kocakaya 2018). Gay'e (2002) göre kültürel değerlere duyarlı eğitim tüm öğrencilerin eşit haklar kapsamında üst düzey becerilere sahip olması için kültürlerini, sosyal duyuşsal ve bilişsel altyapılarını, geçmişe ait şema, deneyim ve düşüncelerini, kültürel değerlerini eğitim sistemine, öğrenme ve öğretme sürecine dahil etmesine yönelik eğitimidir. Bu bağlamda kültürel değerlere duyarlı eğitim farklı kültürel değerlere sahip öğrencilerin sosyal ve akademik ihtiyaçlarının karşılanması için oluşturulan etkili bir eğitim sistemi olarak tanımlanabilir.

Kültürel değerlere duyarlı eğitim bireylerin akademik başarılarının yanında sosyal bir şekilde yetişmelerine önem verir. Bu nedenle öğrenciler eğitim öğretim ortamında kendilerini rahat hissetmeli, kültürel değerlerini gerçekleştirebilmeli ve yeni kültürlerin değerlerini öğrenebilmelidir (Ladson-Billings, 1992). Kültürel değerlere duyarlı eğitim uygulamaları bireylerin sahip olduğu kültürel kimliği besleyen, bireylere kültürel açıdan yetkinlik kazandıran ve eğitim ortamında sosyal adaletin zorunlu olduğu bir süreçtir (Mayfield ve Garrison-Wade, 2015) Bu açıdan bakıldığında kültürel değerlere duyarlı eğitimin çeşitli ilkeleri bulunmaktadır. Bu ilkeler aşağıda verilmiştir (Ladson-Billings, 1992):

- Üst düzey beklenti ilkesi. Her bireyin başarılı olabileceği, üst düzey beceriler kazanabileceğine dair ortak bir anlayışın oluşturulmasıdır.
- Aktif öğretim yöntemlerinin kullanımı ilkesi. Öğrenci merkezli eğitim anlayışı ile eğitim öğretim ortamının etkinliklerinin düzenlenmesi, planlanmasıdır. Öğrenciyi yaparak yaşayarak öğrenmeye yönlendirmesidir.
- Kolaylaştırıcı öğrenme ilkesi. Aktif bir öğrenme ortamı oluşturulduğunda öğretmenin rolü bilgi aktarmak değil rehberlik etmektir. Rehber öğretmen ise eğitim ortamında kolaylaştırıcı öğrenme için ortam hazırlar. Öğrenciyle birlikte öğrenir.
- Pozitif bakış açısına sahip olma ilkesi. Öğrenciler hangi kültürden olursa olsun onların ailelerine karşı olumlu bakış açısı ile yaklaşma ve aileleri eğitim öğretim ortamına dahil etmeyi sağlamaktır.
- Kültürel duyarlılığı gösterme ilkesi. Öğretim etkinlikleri esnasında kültürel değerlerin ortaya çıkarılması ve sınıf etkinliği ile bütünleşmesinin sağlanmasıdır. Böylece bir olay için farklı yorumlar ve bakış açısı geliştirilebileceği gösterilmiş olur.
- Müfredatın yeniden düzenlenmesi ilkesi. Öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına göre müfredatın geliştirilmesi ve düzenlenmesidir.
- Öğrenci kontrollü tartışmalar ilkesi. Öğrencilere kendi kültürleri hakkında konuşması noktasında fırsat verilmesidir. Sınıftakilerin kültür hakkında fikir sahibi olmasının sağlanmasıdır.
- İşbirlikli öğrenme ilkesi. Rekabet ortamları yerine işbirlikli öğrenmenin geliştirilmesidir. Böylece öğrenciler farklı olsalar bile birbirlerinin öğrenmelerinden sorumlu olacaklardır. Olumlu bir bağlılık ile bağlanacaklardır.

Görüldüğü gibi kültürel değerlere duyarlı eğitimde öğrenciler akademik açıdan yetkin, kendini geliştirmiş, sosyal açıdan kendini ifade edebilen, barışçıl, evrensel değerler ile donatılmış ve insani haklara saygılı bireyler olarak yetiştirilmesi amaçlanır. Eğitim öğretim ortamları kültürlere göre düzenlenmediği gibi aynı zamanda kültürel farklılıklar da göz ardı edilmez. Bölünmüşlük, ötekileştirme, farklılaştırma, yabancılaştırma yerine birlik, bütünlük, değerlere saygı ve değerleri koruma bilinci vardır.

Kültürel değerlere duyarlı eğitim, eğitimin kültürel bir yapı haline getirme odağı değil, farklı kültürleri anlamak, saygı göstermek, önyargıları azaltma çabasıdır. Bu nedenle topluluk içindeki bireyler farklılıklardan yararlanarak sosyal veya akademik açıdan kendilerini geliştirirler. Bu geliştirme sürecinde ise öğrenciler özgür, demokratik ve eleştirel olarak serbest bırakılır (Ladson-Billings, 1992).

5. TÜRKİYE'DEKİ DURUM

Türkiye'de değişik kültürlerin birlikteliği ile ilgili kullanılan kavramın çokkültürlülük olduğu gözlenmektedir. Alanyazın incelendiğinde yapılan araştırmaların (Cırık, 2008; Demircioğlu ve Özdemir, 2014; Gencer, 2011; Kararımak, 2008; Polat, 2009; Polat, 2012; Tekinalp, 2005; Ünlü ve Örtten, 2013) çoğunlukla çokkültürlülük bakımından yapıldığı gözlenmektedir. Bunun nedeni olarak azınlıklara yönelik Türkiye'nin tutumu görülmektedir. Çokkültürlülük kavramı Türkiye'de İslamcılar veya Kürtler olarak gündeme gelmektedir. Bunun yanında Türklerin yurtdışında topluluk olarak var olma durumları da göz önünde bulundurulmalıdır. Özellikle Almanya en fazla yurtdışı göç verilen ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye gibi yurtdışına çok göç veren ülkelerin genellikle kimlik veya din aracılığı ile

vatandaşların kendilerine bağlılıklarını sürdürmek istemeleri, asimilasyon olmalarını engellemeye çalışmaları da çokkültürlülük kavramına dahil edilmektedir (Kastoryano, 2018).

Türkiye'nin kuruluşundan itibaren tek kültürlü homojen bir ulus olma politikası benimsediği ve bunu devlet politikası haline dönüştürerek baskıcı ve otoriter bir şekilde yönetildiği (Ekinci, 1999) şeklindeki eleştiriler de çokkültürlü politikaların benimsenmediğini göstermektedir. Yapılan eleştiriler genellikle Türkiye'de üst ve baskın bir kimlik olduğu ve bu kültürün diğer kültürleri asimile etme taraftarı olduğu yönündedir. Her ne kadar geçmişten günümüze kadar çeşitli ülke vatandaşları Türkiye'ye göç etmiş olsa da Suriye'de yaşanan iç savaş sonrası büyük göçmen krizinin etkisiyle çokkültürlülük daha farklı bir şekilde ortaya konulmuştur. Her ne kadar çokkültürlü eğitim uygulamalarının Türkiye'nin yıpranmasına neden olduğu, devlet yapısı bozduğu gibi kaygılar içerse de (Ekinci, 1999) çokkültürlü eğitim kavramı Türkiye'de kullanılmaya devam etmektedir. Bununla birlikte çokkültürlülük konusunda yapılan araştırmalar, Türkiye'deki çokkültürlü yapıyı açıkça ortaya koymaktadır. En çok konuşulan diller bakımından Türkçe, Kürtçe ve Arapça sıralaması yapılabilir. Bunun dışında konuşulan diller de mevcuttur. Din bakımından Müslüman, Hristiyan ve Yahudi olarak inanılan dinler mevcutken, İslamiyet içinde Sünni, Alevi gibi ayrımların olduğu da görülmektedir (KONDA, 2006). Türkiye'nin bu farklılıkları Avrupa Birliği uyum yasaları çerçevesinde eğitim alanında göz önünde bulundurması beklenmektedir. Şu an Türkiye'de olan veya ileride Türkiye'ye yerleşecek olan göçmenler ile ilgili çeşitli kavram, proje, program veya etkinlikler çeşitlendirmeli, öğretmen geliştirme modelleri oluşturmalı, eğitim ve öğretim materyalleri geliştirmeli ve göçmenlerin sorunlarına ihtiyaç verecek çeşitli politikalar için çalışılması (Cırık, 2008) farklı kültürlerin bir arada yaşamasına katkı sağlayacaktır. Bu noktada farklı olanla çatışmak, ötekileştirmek, dışlamak yerine eşit haklar içerisinde ortak bir iletişim dili geliştirerek etkileşimi artırmak önemlidir. Bununla birlikte çokkültürlülüğün benimsenmesinin milliyetçiliği olumsuz etkileyerek bir tehdit oluşturabileceği de düşünülmektedir (Şan ve Öğür, 2016). Özellikle eğitim alanında yapılan çalışmalarda çokkültürlülüğün etnik köken bağlamında yorumlandığı için bölünme endişesinin olduğu görülmektedir (Nayir ve Çetin, 2018; Esen, 2009; Yazıcı, Başol ve Toprak, 2009; Erkal, 2005; Tekinalp, 2005; Canatan 2002, Akt: Canatan,2009). Görüldüğü gibi çokkültürlülük kavramına karşı bir taraftan destekleyen görüşler mevcutken bir taraftan kavrama yönelik önyargılar bulunmaktadır. Karaca'ya (2018) göre ise çokkültürlülük daha Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde bile yer almayan bir kavramdır. Dolayısıyla bu durum kavrama yönelik bir fikir birliği oluşmamış olmasının bir göstergesidir.

Türkiye'deki çalışmalar incelendiğinde aslında farklılıklara karşı eğitim politikalarının değiştirilmesi ve farklılıklara saygılı, evrensel değerleri önemseyen bir eğitim öğretim sürecinin oluşturulmasında öğretim elemanları (Demir, 2012), öğretmen adayları (Ünlü ve Örtün, 2013), öğretmenler (Özdemir ve Dil, 2013) ve okul müdürlerinin (Polat, 2012) olumlu tutum ve değişim konusunda istekli oldukları ortaya konulmuştur. Bu durum herhangi bir değişikliğin uygulayıcılar tarafından kolayca sahipleneceği ve hızlı bir şekilde değişimin sağlanabileceği anlamına gelmektedir. Bu noktada, çokkültürlü eğitim ile ilgili çeşitli çalışmaların başlatıldığı gözlenmektedir. Örneğin eğitim fakültelerinde kültür ve değerler gibi ders içeriğine sahip seçmeli derslerde çokkültürlü eğitim kavramları incelenmektedir (YÖK, 2018). Seçmeli derslerle öğrencinin isteğine bırakılan bu dersler, Türkiye'nin stratejik konumundan dolayı çokkültürlü yapısının sürekliliği düşünüldüğünde zorunlu olarak verilmelidir. Bunun dışında uygulama noktasında Türkiye'de çokkültürlü eğitim, kapsayıcı eğitim adı altında hizmetiçi eğitim olarak öğretmenlere verilmektedir (MEB, 2018). Fakat tüm bu çalışmalar yetersiz düzeyde kaldığı düşünülmektedir. Çokkültürlü eğitim ile ilgili oldukça ilerleme kaydetmiş olan ABD'de öğrencilerin yükseköğretimde çokkültürlülük ile ilgili en az bir ders alması zorunludur (Diaz, 1994). Özellikle ilk atama ile göreve başlayan öğretmenlerin okudukları veya yaşadıkları bir kültürden farklı bir kültürde göreve başlamaları bile yükseköğretimde bu dersin gerekliliğinin önemini göstermektedir.

Türkiye'nin eğitim geçmişinde, eğitim sistemine öneri şeklinde yapılan ve bağlayıcılığı bulunmayan Milli Eğitim Şuralarından 17. Milli Eğitim Şurasında eğitimde niteliği artırmak için "Öğretmenler, kendi kültür değer ve varlıklarından haberdar, farklı kültürleri algılamakta ve bu kültürlerle birlikte yaşama konusunda yeterli olmalı; kültürlerarası iletişim kurmada sorun yaşamamalıdır. Ayrıca, özellikle eğitim tarihimizin engin birikimini öğrenmeli, kendilerinde bir tarih bilinci oluşturmak için çaba harcamalıdır." şeklinde bir öneri ile kültürel değerlere duyarlı bir öğretmen profili çizilmiştir (MEB, 2006). Millî Eğitim Bakanlığının (2018) öğretmenlerin performanslarına yönelik gerçekleştirdiği Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri incelendiğinde ise toplam 233 performansın bazılarının kültürel değerlere duyarlı bir anlayış içinde olduğu görülmektedir. Bu da bakanlığın hedeflediği öğretmen idealinde kültürel değerlere duyarlılık için adımlar attığı anlamına gelmektedir.

6. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Göçler sonucunda insan toplulukları farklı kültürlerle sahip bireylerle yaşamaya başlamıştır. Bu durum yerel kültür ile azınlık kültürün çatışması sonucunu doğurmuştur. Yerel kültür ile aynı haklara ve itibara sahip olmak isteyen topluluklar için başta Amerika (çokkültürlü), sonrasında ise Avrupa'da (kültürlerarası) çeşitli kavramlar çıkmıştır (Holm ve Ziliacus, 2009). Bu kavramlar başlangıçta politik olarak (Gorski, 2006) kullanılmış olsa da sonrasında gereklilik haline gelmiş ve diğer ülkelere de yayılmıştır. Amerika'da renk farklılıkları ile ortaya çıkan çatışmalar çokkültürlülük ile çözüme ulaşmıştır. Avrupa'da ise kültürlerarası kavramı ile bu çatışmalar son bulmuştur. Genel olarak bakıldığında bu iki kavram arasında farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklar aşağıda Tablo 1'de özetlenmiştir.

Tablo 1. Çokkültürlülük ve Kültürlerarasılık Kavramları

Çokkültürlülük	Kültürlerarasılık
Azınlıklar belirli bölgelerde toplanmıştır	Azınlıklar yerel kültür ile birlikte dir
Azınlıklar kendi içinde etkileşimde bulunur	Azınlıklar yerel kültür ile etkileşim halindedir
Kültürel farklılığın korunması noktasında esnek tir	Kültürel farklılıkları zenginlik olarak görür ve akışkan yapısını sürdürmesini ister
Baskın kültüre uyum söz konusudur	Kültürlerin etkileşimi ile ortak bir anlayış geliştirme söz konusudur
Yasal eşitliği savunur	İnsani hakları savunur
Ortak bağlılık geliştirmek önemlidir	Saygı çerçevesinde etkileşim önemlidir
Bir bakış açısıdır	Bir yaşam şeklidir

Tablo 1'de görüldüğü gibi çokkültürlülük kavramı, belirli bir bölgede bulunan baskın kültürün değerlerini koruma ile diğer toplulukların yasal olarak eşit haklara sahip olmasını öne süren bir bakış açısıdır. Fakat buna karşı olarak çıkan kültürlerarasılık kavramı, göçmen toplulukların baskın kültürün içine karışarak etkileşime girmesini savunan bir yaşama şeklidir. Bununla birlikte eğitim penceresinden bakıldığında ise farklı kültürlerin eğitiminde bir kavram daha konuya dahil olmaktadır. Böylece çokkültürlü eğitim, kültürlerarası eğitim ve kültürel değerlere duyarlı eğitim olarak üç kavram ortaya çıkmaktadır. Her üç kavram da kendi çerçevesinde farklı kültürlerin bir arada bulunduğu toplumlarda eğitim faaliyetlerini düzenlemeye çalışır. Bu kavramlar arasında da çeşitli farklılıklar ve benzerlikler bulunmaktadır. Kavramlara ilişkin benzerlikler ve farklılıklar aşağıda Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Çokkültürlü Eğitim, Kültürlerarası Eğitim ve Kültürel değerlere Duyarlı Eğitim Kavramları

Çokkültürlü Eğitim	Kültürlerarası Eğitim	Kültürel Değerlere Duyarlı Eğitim
Etnik merkezden uzak farklılıklara saygı gösteren anlayış	Farklı kültürleri anlamaya çalışan ve saygı duyan bir anlayış	Sosyal entegrasyon kapsamında, bütünleşme bilincine dayalı bir anlayış
Yasal haklar ile tüm bireyler eşit haklar ile sunulan eğitim	Herkesin eğitimi amacıyla farklılıklara odaklanmadan sunulan eğitim	Bireyin kültürel değerlerini, düşünce ve deneyimlerini sürece dahil ederek üst düzey beceri geliştirme amaçlı sunulan eğitim
Farklı kültürde yaşam becerisi kazanmaya odaklanır	Evrensel değerleri aktarmaya odaklanır	Farklılıklardan yararlanarak sosyal ve akademik beceri geliştirmeye odaklanır

Tablo 2'de görüldüğü gibi çokkültürlü eğitimde, eşit yasal haklar kapsamında göçmen toplulukların farklı bir kültür içinde nasıl var olabilecekleri tasarlanırken, kültürlerarası eğitimde farklılıkları zenginlik olarak görerek evrensel değerler doğrultusunda bireylerin varlığını sürdürmesi şeklinde bir tasarım mevcuttur. Başkanoğlu'na (2003, Akt. Akıncı Çötök, 2010) göre "çokkültürlü eğitim kültürleri statik ve ayırt edici olarak ele alırken kültürlerarası eğitim kültürleri dinamik ve etkileşimli olarak ele alır". Kültürel değerlere duyarlı eğitim ise tüm bireylerin ortak değerler etrafında birleşmesi ve farklılıklardan faydalanarak akademik ve sosyal becerilerin geliştirilmesi şeklinde bir tasarım mevcuttur.

Türkiye özeline bakıldığında ise azınlıkların belirli bir bölgede toplanmak yerine yerel kültür ile iç içe yaşamayı tercih ettiği gözlenmektedir. Bu nedenle kültürlerarası bir etkileşim söz konusudur. Bu açıdan bakıldığında Türkiye için çokkültürlülük kavramının değil kültürlerarasılık kavramının daha uygun olduğu söylenebilir. Bu etkileşim dahilinde eğitim politikalarında ise farklı kültürlerin bir arada eğitimi noktasında yeterli çalışmaların yapılmadığı düşünülebilir. Türkiye'deki eğitim politikalarını düşündüğümüzde ise farklı kültürlerden gelen toplulukların çocuklarının eşit imkanlarda eğitim görmesine odaklanmış, farklı bir kültürde iş görme becerisini geliştirmeye odaklanmış eğitim yaklaşımı gözlenmektedir (Cırık, 2008). Bunun yerine farklılıkları anlama ve ortak etkileşim içinde bireysel yeterliklerin geliştirilmesine odaklanmış eğitim

yaklaşımı benimsenmelidir. Oldukça farklı kültürlerle sahip Türkiye’de eğitim gören öğrencilerin üst düzey becerilerle donatılmış, evrensel değerlere sahip, farklılıkları anlayışla karşılayan ve saygı gösteren bir yapıda olması için kültürel değerlere duyarlı eğitim politikaları geliştirilmeli ve uygulanmalıdır. Kültürel değerlere duyarlılık Türkiye’de insanın, insandan üstün olmadığını gösterecek, tüm çocukların eşit haklar dahilinde eğitim almasını sağlayacak ve farklılıkları nedeniyle akademik başarısının düşmesine, sosyal yaşamının zedelenmesine veya eğitim sisteminin dışına itilmesine engel olacaktır.

Sonuç olarak çokkültürlü yapılar bir arada düşünüldüğünde eşitsizlik, ayrımcılık, ötekileştirme ile mücadele, sosyal entegrasyon ve öğrencilerde bütünleşme bilinci oluşturma noktasında kültürel değerlere duyarlı eğitime ihtiyaç olduğu söylenebilir. Kültürel değerlere duyarlılık, azınlık toplulukları yabancılaştırmadan, farklılıklara saygılı bir şekilde yaşamaktır (Gay, 2002). Buradan da anlaşılacağı üzere kültürel değerlere duyarlı eğitim, sadece azınlık toplulukların öğrencileri için değil tüm toplum için gerekli eğitimidir. Türkiye’de eğitim politikalarında kültürel değerlere duyarlı uygulamaların yer alması toplumda var olan çokkültürlü yapının birbirine entegre olması açısından yardımcı olacaktır. Yapılacak olan tüm çalışmaların kaynağında eğitimin uygulayıcısı öğretmen olduğu için öncelikle öğretmenlerin kültürel değerlere duyarlı eğitim modelleri ile donatılması önemli bir noktadır. Seçmeli dersler yerine en az bir zorunlu ders öğretmenin bu konudaki becerilerini geliştirecek ve ihtiyaçların oluşması durumunda öğretmenler hizmetiçi eğitimler aracılığı ile becerilerini geliştirmeye devam edecektir. Bununla birlikte okullarda öğrenciler için kültürel değerlere duyarlı eğitim müfredatları oluşturulması öğrencilerin bu farklılıkları zenginlik olarak görmesini sağlayacaktır. Tüm bunların üzerinde ise iyi çalışılmış ve iyi işleyen bir eğitim politikası oluşturulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Agostino, P. (2011). Intercultural and Multicultural Education Epistemological and Semantic Aspects. C. A. Grant ve A. Portera içinde, *Intercultural and Multicultural Education* (s. 12-29). Oxon: Poutledge.
- Akıncı Çötök, N. (2010). *Çokkültürlülük, Kültürlerarasılık ve Entegrasyon Tartışmaları Bağlamında Alman Eğitiminde Türk Öğrenciler: Bremen Örneği*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Aldridge, J., Calhoun, C. ve Aman, R. (2000). 15 Misconceptions About Multicultural Education. *Focus on Elementary*, 3(12). Ekim 28, 2019 tarihinde https://treadingresa.weebly.com/uploads/2/3/5/8/23585408/_15_misconceptions_about_multicultural_education.pdf adresinden alındı
- Antonsich, M. (2015). Interculturalism versus multi culturalism - The Cattle-Modood debate. *Ethnicities*, 1-24. doi:10.1177/1468796815604558
- APA. (2002). *Guidelines on multicultural education, training, research, practice, and organizational change for psychologists*. Eylül 27, 2019 tarihinde APA: <http://www.apa.org/pi/multiculturalguidelines/homepage.html> adresinden alındı
- Banting, K. ve Kymlicka, W. (2006). *Multiculturalism and the Welfare State: Recognition and Redistribution in Contemporary Democracies*. doi:10.1093/acprof:oso/9780199289172.001.0001
- Barrett, M. (2013). Interculturalism and multiculturalism concepts and controversies, M. Barret içinde, *Interculturalism and multiculturalism: Similarities and differences* (s. 15-43). Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Bennett, M. J. (1998). Intercultural communication: A current perspective. M. J. Bennett içinde, *Basic concepts of intercultural communication: Selected readings*, Yarmouth: ME: Intercultural Press.
- Bohn, A. P. ve Sleeter, C. E. (2000). Multicultural Education and the Standards Movement: A Report from the Field. *Phi Delta Kappa International*, 82(2), 156-159.
- Canadian Icon. (2007). *A Clarification of Terms: Canadian Multiculturalism and Quebec Interculturalism*. Eylül 28, 2019 tarihinde Canadian Icon: <http://canadianicon.org/table-of-contents/the-management-of-diversity/> adresinden alındı
- Canatan, K. (2002). Hollanda’da Çokkültürlü Toplum Tartışmaları ve Karşı-Çokkültürlü Söylemin Analizi. *Avrupa Günlüğü*, 2, 317-332, Berlin.
- Canatan, K. (2009). Avrupa Toplumlarında Çokkültürlülük: Sosyolojik Bir Yaklaşım. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, 2, 6, 80 - 97.
- Cırık, İ. (2008). Çokkültürlü Eğitim ve Yansımaları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34, 27-40.
- Demir, S. (2012). Çok Kültürlü Eğitimin Erciyes Üniversitesi Öğretim Elemanları İçin Önem Derecesi. *Turkish Studies*, 7(4), 1453-1475.
- Demircioğlu, E. ve Özdemir, M. (2014). Pedagojik Formasyon Öğrencilerinin Çokkültürlü Eğitim Yönelik Tutumlarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, 15(1), 211-232.
- Diaz, C. F. (1994). Dimensions of Multicultural Education: Implications for Higher Education. *National Forum: Phi Kappa Phi Journal*, 74(1), 9-12.
- Doytcheva, M. (2009). *Çokkültürlülük*. (T. Akıncılar-Onmuş, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dunn, R. (2006). The goals and track record of multicultural education. *Educational Leadership*, 54(7), 74-77.
- Ekinci, T. Z. (1999). *Demokrasi, Çokkültürlülük ve Yargısal Bir Serüven*. İstanbul: Küyerel Yayınları.
- Erkal, M. (2005). *Küreselleşme Etniklik Çokkültürlülük*, İstanbul: Derin Yayınları
- Esen, H. (2009). *An Analysis of Public Primary School Teachers' Dealing with Difference in the Absence of a Multicultural Education Policy in Turkey*. Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. Tez No:257102
- Gay, G. (1994). *A Synthesis of Scholarship in Multicultural Education*. Oak Brook: North Central Regional Educational Lab.
- Gay, G. (2002). Preparing for Culturally Responsive Teaching. *Journal of Teacher Education*, 53(2), 106-116.
- Gay, G. ve Howard, T. C. (2000). Multicultural teacher education for the 21st century. *The Teacher Educator*, 36(1), 1-16. doi:<https://doi.org/10.1080/08878730009555246>
- Gencer, Z. T. (2011). Çokkültürlü Toplumlarda İletişim: Divriği Örneği. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 1(1), 186-205.
- Gezi, K. (1981). Issues in Multicultural Education. *Educational Research Quarterly*, 6(3), 5-14.
- Gorski, P. C. (2006). Complicity with conservatism: the de-politicizing of multicultural and intercultural education. *Intercultural Education*, 17, 163-177.
- Hill, I. (2007). Multicultural and International Education: Never the Twain Shall Meet? *International Review of Education*, 53, 245-264.
- Hohensee, J. B. ve Derman-Sparks, L. (1992). Implementing an Anti-Bias Curriculum in Early Childhood Classrooms. *ERIC Digests*, 1-3.
- Holm, G. ve Zilliacus, H. (2009). *Multicultural Education and Intercultural Education: Is There a Difference?* In M. Talib, J. Loima, H. Paavola & S. Patrikainen (Eds.) (2009), *Dialogues on Diversity and Global Education*, pp. 11-28. Berlin: Peter Lang

- James, M. (2008). *Interculturalism: Theory and Policy, Interculturality Special Initiative*. London: The Baring Foundation.
- Journet, N. (2009). "Çokkültürlülük", *Evrenselden Özele Kültür*. (Y. Sezen, Çev.) İstanbul: İz Yayıncılık.
- Karaca, F. (2018). Türkiye'de ve Dünyada Çokkültürlülük ve Eğitim, *International Journal of Social Science*, 72, 25-40.
- Kararımak, Ö. (2008). Çokkültürlülük, Kültürel Duyarlılık ve Psikolojik Danışma. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(29), 115-129.
- Kastoryano, R. (2018). Multiculturalism and interculturalism: redefining nationhood and solidarity. *Kastoryano Comparative Migration Studies*, 6(17), 1-11. doi:<https://doi.org/10.1186/s40878-018-0082-6>
- Keval, H. (2014). From 'Multiculturalism' to 'Interculturalism' - A commentary on the Impact of De-racing and De-classing the Debate. *New Diversities*, 16(2), 125-139.
- KONDA. (2006). *Biz Kimiz?, Toplumsal Yapı Araştırması*. Ekim 2, 2019 tarihinde Konda Araştırma ve Danışmanlık: http://www.konda.com.tr/tr/raporlar/2006_09_KONDA_Toplumsal_Yapi.pdf adresinden alındı.
- Kotluk, N. ve Kocakaya, S. (2018). Türkiye için alternatif bir anlayış: Kültürel değerlere duyarlı eğitim. *YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 749-789.
- Kymlicka, W. (1998). *Çokkültürlü Yurttaşlık*. (A. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ladson-Billings, G. (1992). Culturally relevant teaching: The key to making multicultural education work. C. A. Grant içinde, *Research In Multicultural Education* (s. 106-121). London: Falmer Press.
- Levey, G. B. (2012). Interculturalism vs. Multiculturalism: A Distinction without a Difference? *Journal of Intercultural Studies*, 33(2), 217-224. doi:10.1080/07256868.2012.649529
- Mayfield, V. M. ve Garrison-Wade, D. (2015). Culturally responsive practices as whole school reform. *Journal of Instructional Pedagogies*, 16, 1-17.
- MEB. (2006, Kasım). 17. Millî Eğitim Şurası. Kasım 10, 2019 tarihinde TTKB: http://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/surular/17_sura.pdf adresinden alındı.
- MEB. (2018, Haziran). *Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri*. Kasım 10, 2019 tarihinde OYGM: http://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_12/11115355_YYRETMENLYK_MESLEYY_GENEL_YETERLYKLERI.pdf adresinden alındı.
- MEB. (2018, Eylül 14). *Kapsayıcı Eğitim Projesi (Inclusive Education)*. Kasım 9, 2019 tarihinde Millî Eğitim Bakanlığı: <http://oygm.meb.gov.tr/www/kapsayici-egitim-projesi-inclusive-education/icerik/679> adresinden alındı.
- Meer, N. ve Modood, T. (2011). How does Interculturalism Contrast with Multiculturalism? *Journal of Intercultural Studies*, 1-22.
- Mejuyev, V. (1987). *Kültür ve Tarih*. (S. H. Yokova, Çev.) Ankara: Başak Yayınları.
- Nayir, K.F. ve Cetin, S.K. (2018). Üniversite Öğrencilerine Gore Çokkültürlü Eğitim ve Demokrasi. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 12(24).
- Nieto, S. (2006). Solidarity, courage and heart: what teacher educators can learn from a new generation of teachers. *Intercultural Education*, 17, 457-473.
- Nohl, A.-M. (2009). *Kültürler arası Pedagoji*. (N. Somel, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Oğuz, E. S. (2011). Toplum Bilimlerinde Kültür Kavramı, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28,2, 123-139.
- Özdemir, M. ve Dil, K. (2013). Öğretmenlerin Çokkültürlü Eğitime Yönelik Tutumları: Çankırı İli Örneği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 46(2), 215-232.
- Özbudun, E. (1997). *Millî Mücadele ve Cumhuriyetin Resmi Belgelerinde Yurttaşlık ve Kimlik Sorunu*. (N. Bilgin, Dü.) Ankara: Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik Yayınları.
- Özlem, D. (2000). *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*. İstanbul: İnkilap.
- Parekh, B. (2000). *Rethinking Multiculturalism Cultural Diversity and Political Theory*. London: Macmillan Press Ltd.
- Parker, W. C. (2002). *Teaching Democracy: Unity and Diversity in Public Life (Multicultural Education Series)*. New York: Teachers College Press.
- Polat, S. (2009). Öğretmen Adaylarının Çokkültürlü Eğitime Yönelik Kişilik Özellikleri. *International Online Journal of Educational Sciences*, 1(1), 154-164.
- Polat, S. (2012). Okul Müdürlerinin Çokkültürlülüğe İlişkin Tutumları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 42, 334-343.
- Resnicow, K., Soler, Resnicow, K., Soler, R., Braithwaite, R. L., Ahluwalia, J. S. ve Butler, J. (2000). Cultural Sensitivity in Substance Use Prevention. *Journal of Community Psychology*, 28(3), 271-290. Doi:10.1016/J.Cct.2018.12.011
- Southeastern University. (2017, Ekim 16). *Practicing Cultural Sensitivity*. Ekim 28, 2019 tarihinde SU Online Learning: <https://online.seu.edu/articles/practicing-cultural-sensitivity/> adresinden alınmıştır.
- Spencer-Oatey, H. (2008). *Culturally Speaking. Culture, Communication and Politeness Theory*. London: Continuum.
- Şan, M. ve Öğür, B. (2016). Çokkültürlülük Söylemleri ve Milliyetçiliğin Dönüşümü. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, XI, 1, 131-142.
- Tekinalp, Ş. (2005). Küreselleşen Dünyanın Bunalımı: Çokkültürlülük. *Journal of İstanbul Kültür University*, 1, 75-87.
- UNESCO. (2006). *UNESCO Guidelines on Intercultural Education*. Paris: Education Sector.
- UNESCO (1982). *Mexico City Declaration on Cultural Policies*. 5 Şubat 2019 tarihinde UNESCO Web sitesinden erişildi: http://portal.unesco.org/culture/en/files/12762/11295421661mexico_en.pdf/mexico_en.pdf
- Ünlü, İ. ve Örtün, H. (2013). Öğretmen Adaylarının Çokkültürlülük ve Çokkültürlü Eğitime Yönelik Algılarının İncelenmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21, 287-302.
- Yazıcı, S., Başol, G. ve Toprak, G. (2009) Öğretmenlerin Çokkültürlü Eğitim Tutumları: Bir Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 37:229-242.
- YÖK (2018, Mayıs 30). *YÖK Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları*. Kasım 5, 2019 tarihinde Yüksek Öğretim Kurulu: <https://www.yok.gov.tr/kurumsal/idari-birimler/egitim-ogretim-dairesi/yeni-ogretmen-yetistirme-lisans-programlari> adresinden alındı.